

POSTMODERN ZAMANLARDA DİNE BAKIŞ RELIGION AT POSTMODERN TIMES

Cem ZAFER*

Öz

Yazılı insanlık tarihi ile yaşıt olan din gerçeği tarihin her döneminde önemli bir toplumsal değişim olgusu olarak görölmektedir. Dini toplum dışında tutmaya çalışan en bariz yapı modernitedir. Modernitenin dine karşı tutumu postmodernitenin ortaya çıkması ile değişmiş ve din yeniden insanın toplumsal hayatında yer edinmeye başlamıştır.

Kuşkusuz geleneksel toplumların varlıklarında önemli bir belirleyici faktör olan din olgusunun modern zamanlarda oldukça acımasız eleştirilere tabi tutulduğu inkar edilemez bir hakikattir. İnsanlık tarihine baktığımızda modernitenin ortaya koyduğu başdöndüren değişim istenci ve ısrarı, geleneğin bütünüyle hakim olduğu toplumsal örüntülerde oldukça sarsıcı etkisi ve tarvmatik sonuçları olmuştur. şunu açıkça ifade etmeliyiz ki, modern akım, hayatın bütün alanlarında olduğu gibi toplumların dini algı ve tasavvurları üzerinde oldukça derin etkiler oluşturacak yaklaşımlar sergilemiştir.

Böylesine iddialı ve radikal eleştiriler altında devasa bir insanlık durumu olan gelenek, ağır bir çöküş yaşamıştır. Bütün bu derin entelektüel krizin tam ortasında yaklaşık beş yüz yıllık bir modern hamlenin mayaladığu akıl yapısı, oldukça karmaşık hatta toplumun dini gerçeğliğini yadsıyan bakış açılarına dönuşmüş ve bir travmatik psikososyal evreyi yaratmıştır. řu halde postmodern evre, insanlığın tüm sarsıcı deneyimlerinin sonucunda insanlığın kendini yeni ve güvenli bir limana taşıma gayreti olarak görölebilir.

Anahtar Kelimeler: Postmodernite, Modernite, Modernite ve Din, Postmodernite ve Din.

Abstract

The history of religion, which is related to the history of written mankind, is seen as an important phenomenon of social change in every period of history. The most obvious structure trying to keep it out of religious society is modernity. The attitude of modernity to religion has changed with the emergence of postmodernity and religion has begun to gain a place in the social life of man again.

Undoubtedly, an important determinant in the existence of traditional societies is a fact that has been subjected to ruthless criticism in modern times. When we look at the history of mankind, the demand for change that has been brought about by modernity has been quite shocking in a social pattern in which the tradition is completely dominated. We need to make it clear that the modern approach, as in all areas of life, has developed approaches that will have profound effects on religious perceptions and imaginations.

Under such ambitious and fundamental criticism, the tradition, which was a huge human condition, suffered a severe collapse. In the midst of this profound intellectual crisis, the mindset, which has been raged by a modern movement of about five hundred years, has turned into a very complex or even denial of social reality, and has created a traumatic psychosocial phase. The postmodern phase in this case means the endeavor of humanity to carry itself to a new and safe port as a result of all the violent experiences of humanity.

Keywords: Ostmodernity, Modernity, Modernity and Religion, Postmodernity and Religion.

Giriş

Postmodernite kavramının kullanımı incelendiğinde ilk olarak mimari alanda ortaya çıktığu görölmektedir. Ancak kısa zamanda diğer disiplinler içinde de yer bulan kavram, XX. yüzyılın sonlarına doğru kültürel, siyasi, ekonomik ve sosyolojik yapılar içinde kullanılmaya başlanmıştır. Postmodernizm veya postmodernite yapısı; modernite içinde varlık bulan aydınlanmacı dünya görüşünden hem epistemoloji anlamında hem de tarihi anlamda çıkış anlamına gelmektedir (Kirman, 2011, 255).

Bu çıkışın nedeni ve dolayısıyla postmodernizmin doğuğu ise toplumsal yapıyla alakalıdır. Nitekim son birkaç yüzyılda dünya genelinde meydana gelen toplumsal değişmeler ve gelenekçi yapıdan modern yapıya geçiş sonucunda büyük gerilimler ve kriz ortamları ortaya çıkmıştır. Bunun devamında ise yeni arayışlar gündeme gelmiştir ki bu arayışlar postmodernizme önyak teşkil etmiştir (Perşembe, 2002, 6). Postmodernizm, adından da anlaşılacağu üzere modernizm sonrası bir yapıyı ifade eder. Bu bağlamda geniş ve kapsamlı bir yapısı olduğuna değinilen postmodernizmin, tekil bir tanım kalıbına sokulamayacağını ifade eden araştırmacılar da vardır. Ancak genel manadaki tanımlama modernizme karşı bir başkaldırı veya modernizm karşıtlığı olma yönündedir (Zekâ, 1994, 10).

*Dr., Cumhurbaşkanlığı, cemzafer06@gmail.com

Modernizme karşı veya modernizme bir başkaldırı olarak değerlendirilen postmodernite, tüm itirazları ve talepleriyle modernizmin neden olduğu toplumsal tahribatın onarılması yönünde insanlığın kendi içerisinde ve doğal çevresine karşı ihtiyacı o bildirdiği tolerans alanı şeklinde de ifade edilebilir.

Bu bağlamda, modernite yapısının topluma dair kültür, gelenek vb. yapıların tamamını modernlik çizgisinde açıklama durumunun postmodernitede tam tersi şekilde olduğunu söylemek mümkündür (Touraine, 2002, 208). Ancak yine bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde postmodernitenin doğuşu için modernitenin varlığına muhtaç olduğu, bu nedenle de iki yapı arasında kopuş kadar geçişin de söz konusu olduğuna değinildiği görülmektedir (Akay, 2002, 62).

Postmodern görüş ve modern görüş kavramlarının içermeleri toplamda karşılaştırıldığında görüş ayrılığı olan alanların arka planında oldukça derin ve köklü meydan okumalar ve ısrarlı çatışmaların olduğu da göze çarpar.

Postmodern görüşte, modern görüş ile savunulan, katı akılcılık ve aklın tüm sorunların çözümünde otorite olarak kabul edilmesi gibi bir kabul söz konusu değildir. Bunun yanı sıra yine postmodern görüş, modernizm tarafından savunulan evrensel etik, ahlaki iddialar, pragmatizm ve bireycilik gibi yapılar da reddedilmektedir. Postmodernizm yapısı akli çeşitli şekillerde ele alınması gereken bir yapı olarak kabul edip bilginin göreceli olduğunu savunmakla beraber içinde bulunduğu yapı ile birlikte düşünülmesi gerektiğini de savunmaktadır (Cevizci, 2012, 1269). Postmodernite konusunda otorite kabul edilen Lyotard, postmodernite yapısı içindeki tutumların üst anlatılara karşı bir inançsızlığı ifade ettiğini ve bunun da bilimsel ilerlemelerin sonucu olduğunu belirtmektedir (Lyotard, 2013, 8). Lyotard'ın bu düşüncesi doğrultusunda bir postmodernite değerlendirmesi yapılırsa, postmodernitenin küresel anlamdaki bütün dünya görüşleri açısından ki bunun içinde dini, siyasi veya sosyolojik yapılar dâhil edilebilir, bir başkaldırı olduğu söylenebilir. Bu konuda Rosenau postmodernitenin, İslam, Hristiyanlık, Marksizm vb. algıları aynı seviyeye indiren ve bunları, sorular karşısında önceden tahmin edip hazır - kalıplaşmış cevaplar veren görüşler olarak değerlendirdiğini öne sürmektedir. Buna ek olarak postmodernitenin bu yapıları kabul etmediğini de vurgulamaktadır (Rosenau, 1998, 25).

Postmodernite ile ilgili çalışmalar yapan Bauman ise bu akımın başlıca özelliği olarak kültürel, geleneksel veya ideolojik örgülerdeki çoğulculuğun farkında olunması hususunu göstermektedir. Bauman'a göre var olan bilgilerin hiçbirisi var oluşunda etkili olan kültür veya gelenek dışında ele alınamaz. Bu ilişkinin dışında doğrulanabilecek olan bir geçerlilik ölçütünün olmadığını da kabul eder (Adams, 1999, 257).

1. Postmodern Yapıda Din Faktörü ve Dine Bakış

Toplumsal değişim ve dönüşümle birlikte gelenekçi yaşam alanlarından modern toplum yaşam alanlarına geçen bireylerin her alandaki değişim ve gelişime kısa süre adapte oldukları görülmektedir. Bunun temel sebebi geçilen modern yaşam içinde daha iyi imkânlarla kavuşulacağına dair vaatler ve bu vaatlere duyulan güvendir. Ancak gelişen şartların bu vaatleri gerçekleştirmediği de kısa zamanda müşahade edilmiştir. Bu da bazı bireylerde, toplumsal anlamda pek çok şey yolunda gidiyor olsa da, mevcut düzen karşısında bir rahatsızlık hissi oluşmasına neden olmuştur. Bell bu konuda; modernizmin yorgunluğu ve komünizmin soğukluğu ile beraber bireysel manada özgürlüklerin artması ile birlikte bir dönemin sonuna geldiğini ifade etmektedir (Bell, 2006, 70).

Modern dönemin sonlandığı ve bununla birlikte yeni bir dönemin başladığı iddiaları postmodernizmin doğuşunun ilk habercileri olmuştur. Bu doğuş ile birlikte güncel yaşamın ayrılmaz parçaları olarak değerlendirilebilecek olan sanat, edebiyat, bilim, mimari vb. pek çok alanda postmodern söylemler doğrultusunda yoğun tartışmalar yaşandığı görülmüştür. Ancak postmodernitenin ortaya çıkması ve bu hususta tartışmalar yaşanması konusunda dikkat çekici bir husus vardır ki o da bu yapı içinde din kavramı ile ilgili neredeyse hiçbir tartışmanın olmadığıdır (Gazo, 1992, 15).

Postmodernizmin ortaya çıkışında dine dair konuların ihmal edilmesi veya kasten tartışma dışında tutulması, postmodernizm - din arasında bir ilişki olmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim iki yapı arasındaki ilişki incelendiğinde postmodernizmin dinin günlük hayattaki varlık alanının kapsamı noktasında etkili olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra dinin de postmoderniteyi etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda, dinin toplumsal anlamda ortadan kalkmaya veya silikleşmeye başladığı zaman dilimlerinin postmodernizmin yerleşmesine imkân sağladığı söylenebilir (Aktay, 2007, 339). Postmodernizm içinde dini yapının yer bulmasına ise pek mümkün gözüyle bakılmamaktadır. Nitekim postmodernizmin mutlak bilinenleri, kesin kabulleri, özgürlükleri ve zorunluluk olarak görülen hususları vb. hususları öne çıkaran yapısından din konusunda taviz vermeyeceğine dair baskın bir görüş vardır. Genel kabul gören hususlara dair başkaldırı olarak görülen postmodernizmin dinin her şeyi açıklama konusundaki tutumuna da aynı tavrı sergileyeceği düşünülmektedir (Tüzer, 2009, 339).

Bahsedilen hususlar dikkate alındığında postmodernizmin baskın olduğu bir dünyada din veya dine dayalı yapıların barınma imkânı bulamayacağı düşünülebilir. Lyotard, dinlerin anıtsal bilgilere dayandığını ve bu bilgiler olmadan var olamayacaklarını savunur. Bu bağlamda postmodern çağ olarak nitelendirilen günümüzde bilinçli yaklaşım ve doğrusal akıl yürütmelerin baskın olması durumu öncelikli olarak dinleri etkileyecektir. Bu etki ise dinlerin belirtilen yapı içinde giderek sonlanmasına veya yapı içinde yer bulamamasına neden olacaktır (Aktay, 2007, 340-343).

Postmodernite içinde dinin yeri konusunda nazariyelerin yanı sıra din temelli araştırmalar da yapılmıştır. Bu araştırmalardan Lyon tarafından yapılan ve Hıristiyanlığı merkeze alan araştırma ile postmodernizm ve din ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmada günümüzün en büyük eğlence merkezlerinden olan Disneyland'ın Hıristiyanlar için kutsal sayılan bir günde yapılacak olan kutlamalara ev sahipliği yapması konu edinilmiştir. Yapılan incelemelerde postmodern toplumun en bariz yansımalarından biri olarak görülen Disneyland'da kutsal bir günde Hıristiyan din adamlarının İncil okumaları, dinin içinde bulunduğu kültürel yapıya adaptasyonu olarak değerlendirilmiştir. Lyon buradan hareketle dinin yeni yapıları da içine alabileceği ve eski köklü sınırlarından kurtulabileceğini savunmaktadır. Yine bu sonucu dinin yeniden yorumlanabileceğine dair bir işaret olarak da ele almıştır. Bu yaklaşımlarla beraber dinin bu denli güncel yapılarda yer bulmasının varlığını sürdürmesi açısından önemli bir gelişme olduğunu da öne sürmüştür (Lyon, 2000, 2-19, 34).

Moderniteden postmodern yapıya geçişle birlikte toplumsal alanda gözlenen en büyük değişimlerden biri üretim toplumundan tüketim toplumuna geçiş olarak belirtilmektedir. Bu bağlamda toplumsal yapı artık *tüketim toplumu* şeklinde tarif edilmektedir. Yeni oluşan tüketim toplumu içinde din ise modern yaşamdaki bir kenarda kalma durumundan kurtularak yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak yeniden belirme durumu eski yapı ile aynı olmamış, aksine toplumun yeni yapısına uygun olarak din yapısının da metalaşması sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda dinin geçirdiği dönemsel değişimler;

- Modernlik öncesinde özne,
- Modern toplum yapısında nesne,
- Postmodern toplum yapısında ise meta

olarak sıralanmaktadır (Atay, 2012, 90). Din kavramında meydana gelen değişimleri Hıristiyanlıktan farklı dinlerde de görmek mümkündür ki bu yapı içinde İslamiyet de dâhil edilebilir. Günümüzde İslam dini için kutsal sayılan ziyaretlerden olan hac ve umre ziyaretlerinde barınakların konfor seviyesi, bu ziyaretlerdeki yeme-içme faaliyetleri ve ulaşım imkânları incelendiğinde postmodern yapının dine yansımaları net bir şekilde gözlenebilmektedir. Bunun yanı sıra yine İslam dini ile özdeşleşen giyim şekillerinde yaşanan değişimler, bu alanda tüketilen ürünlerin fiyatları, düzenlenen defileler vb. de din adına yeni bir yapının ortaya konulduğunun veya dinin metalaştırıldığına en bariz göstergelerindendir (Demirezen, 2015: 86-95).

Postmodernite konusunda çalışmalar yapan Bauman, modernitenin dünyanın büyüleyici yapısını yok ettiğini savunmakla beraber, postmodernitenin bu büyüleyici yapıyı yeniden oluşturduğunu savunmaktadır. Diğer bir ifadeyle modernitenin seküler bir yapıyı getirdiğini iddia ederken buna ek olarak postmodernitenin kutsal kavramını yeniden gündeme getirebilecek ortam oluşturduğu üzerinde durur (Adams, 1999, 252). Bu husus moderniteyi savunan fikir insanları tarafından da desteklenen bir yapıdadır. Nitekim modernite taraftarı olan düşünürlerin eserleri incelendiğinde ortak bir şekilde seküler yapının dini inanç ve uygulamaları ortadan kaldıracağı yönünde bir öngörü içinde buldukları görülmektedir. Postmodern yapıda ise bu anlayış bu anlayış reddedilerek dini yapı bütünleştiriciliğin sembolik bir ifadesi olarak değerlendirilmektedir (Sarıbay, 1994, 94-95).

Modernitenin din üzerinde yok oluşa dair etkilerinin yanı sıra yeni dini anlayışların ortaya çıkarma gibi etkileri olduğu da bilinen bir gerçektir. Modernite ile birlikte geleneksel yapı kazanan din figüründeki gerileme yeni bir kutsal anlayışının doğmasını sağlamakla beraber yeni dindar yaklaşımların da ortaya çıkmasını sağlamıştır (Arslan, 2011, 76). Bu husus dünya genelinde bu şekilde ele alınsa da araştırmacılar Türk toplumu için net bir postmodern yaklaşımdan söz etmenin kolay olmadığı üzerinde durmaktadırlar (Tekin, 2011: 27).

1.1. Dini Çoğulculuk

Postmodern yapının ve bu yapıyı savunanların en temel söylemlerinden biri *görecelilik* olarak ele alınabilir. Görecelilik bağlamında postmodernite ile modernitenin bütüncül olarak değerlendirilen görüşleri reddedilerek bireysel ayrımlara yer verilmiştir. Bu da toplumsal anlamda tek parçalı bir düşüncenin yerini farklı unsurlardan oluşan toplumların alması sonucunu doğurmuştur. Bu kabul sonucunda postmodern yapı altında bir araya gelen toplumlarda birbirinden farklı olduğu kadar zıt unsurların da bir arada bulunduğunu görmek mümkündür. Bu farklılık hususu sosyal bilim literatüründe *çoğulculuk* olarak ifade

edilmektedir. Kavram bu anlam dışında da kullanılmakla birlikte sosyolojik yapı içinde; toplum bünyesindeki azınlık olarak tanımlanan unsurların kendi kültürel yaşantılarını herhangi bir engelle karşılaşmadan yaşayabilmelerini ifade etmektedir (Kirman, 2011, 75).

Çoğulculuk yapısı ilk dönemlerde bazı toplumlar içinde var olduğu kabul edilen ve teorik yapısından bahsedilen bir olguyken günümüze yaklaşıldıkça bir yaşam tarzı haline dönüşmüştür. Bu bağlamda hayata dair pek çok alanda yer bulan çoğulculuk yapısı siyaset, kültür ve etnik yapıda çoğulculuk gibi farklı alanlara da dâhil olma imkânı bulmuştur. Ancak literatürde çoğulculuğun dâhil olduğu alanlar içinde en dikkat çekici alan olarak dini alandaki çoğulculuk kabul gösterilmektedir. Bu yapı içindeki çoğulcu anlayış, geçmişten günümüze din olarak anılan tüm öğretilerle beraber mevcut bütün dinleri yaratıcıya eşit seviyede ulaştıran yollar olarak değerlendirmektedir (Kılıç, 2004, 14). Bu durum günümüzde var olan bütün dini yapıları etkileyen bir husustur. 1960'lı yıllarda başlayan ve Katolik Kilisesi'nin öncülük ettiği *dinler arası diyalog* süreci de bu anlayışın bir meyvesi olarak ortaya çıkmıştır (Köylü, 2003, 242).

1.2. Yeni Dindarlık Şekilleri

Kutsal olarak anılan yapıların veya kutsala ait görülen ritüellerin, belirli bir dinin özel zaman ve şartlarda bireysel veya grup halinde yaşanması olarak tanımlanan dindarlık mefhumu dine dair araştırmalarda önemli bir yere sahiptir (Günay, 2006, 22). Dindarlığın önemi ve bu alanda yapılan çalışmalar *dindar* olarak belirlenen yapının zaman içinde değişik formlarda tanımlanması veya değişime uğraması sonucunu doğurmuştur (Günay, 2006, 14).

Günümüzde, gelenek ve modern algılar arasında rasyonel tavırların keşfine yönelen "Dindarın"; kendini güvende hissettiren toplumsal ilişkilerindeki değişimini ve yeni bir tipolojiye evrilmesini dikkatli bir gözlem sonucu ortaya koyma imkanı bulunmaktadır. Özellikle, Kutlu Doğum olarak adlandırılan kutsal zamana dair gerçekleştirilen etkinliklerin senfoni orkestrası tarafından icra edilmesi Türkiye açısından, bahsedilen bu değişikliklere en bariz gösterge olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra muhafazakarlığı temsil ettiği düşünülen tesettürlü gençlerin konser alanlarında görülmesi de bu minvalde değerlendirilmektedir (Köse, 2013, 13-16). Bu bireysel veya grup yaklaşımlarının yanında pek çok dini motive veya düşünce sistemine uygun yapıların da oluşturulduğu görülmektedir. Bu bağlamda tatil beldelerinde oluşturulan ve kadın - erkek olarak ayrı ayrı tatil yapılan yerleşkeler önemli örnekleri teşkil etmektedir (Bilici, 2013, 217-222).

Bu yaklaşımlar ve belirtilen mekânların oluşturulması noktasında temel faktörün din - çağdaş yaşam uyumunu sağlamaktan ziyade dinin çağdaş yaşamın gereklerine uyabileceği düşüncesini temellendirmek olduğu düşünülmektedir. Yine bu yolla, dinin kapalı kutu olmadığı, yeniliklere açık olduğu ve din çatısı altında tüm insani gerekliliklerin gerçekleştirilebileceği izlenimi oluşturarak dindar olarak değerlendirilmeyen bireylerin de dine ısındırılması amaçlanmaktadır (Atay, 2012, 80).

Bu örneklerin devamında gündelik yaşam açısından da dinin her alana girdiğini görmek mümkündür. Bu dahil olma hususu kendi içinde dinin güncelik yaşamla yoğrulması ve bazı noktalarda esnemeleri getirmiştir. Dinler arası evlilikler, popüler insanların yaptığı din turizmi (hac - umre), dini yaklaşım adı altında lüks mekânlardaki ziyafetler bu dahil olma ve esneme hususlarına örnek gösterilebilir. Bu da dini - seküler değerler arasında bir yakınlaşma gerçekleşmesini sağlamıştır (Kirman, Baloğlu, 2012, 159).

Din ve dindarlık konusunda yaşanan bu gelişmelerle bireylerin gündelik yaşamlarında var olan din algıları ve dine dair söylemlerinde de değişme görülmüştür. Postmodern tutumun bireydeki yansımaları olarak bireylerde; dini yapı içinde kendi düşüncelerini ön plana çıkarma, kendini bütünsel bir dini yapı olarak değerlendirme gibi yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Günay, 1999, 105).

Bu değişim ve dönüşümlerin meyveleri kısa sürede göze çarpacak boyutlara ulaşsa da bu aşamaya gelinceye kadar geçen sürenin oldukça uzun olduğundan söz edilebilir. Bu konuda Emile Durkheim'in görüşleri önem arz etmektedir. Türkiye'deki yeni dindarlık yapısının ortaya çıkışı konusunda Durkheim;

- liberal sosyo - ekonomik politikalar,
- kitle iletişim araçlarındaki gelişme ve yayılmalar,
- eğitimin toplumsal sekülerleşmeye etkisi,
- tatil ve eğlence kavramlarına bakışın değişmesi gibi hususların etkili olduğunu

vurgulamaktadır (Kirman, Baloğlu, 2012, 159).

Dini yaşantıda yeni akımlar olarak değerlendirilebilecek bu yapılar postmodernite açısından postmodern dini hareketler olarak da adlandırılabilir. Bu yapı içine dahil edilen bireyler hangi inanç sistemine sahip olurlarsa olsunlar bu inanç sistemini yaşadıkları toplumun yaşam tarzına adapte edebilme adına içinde bulunulan dönemin sunduğu tüm imkanlardan fazlasıyla istifade etme yoluna gitmektedirler.

Bu husus yalnız sosyal ve kültürel imkanlar olarak ele alınmamalıdır ki çağımızın en etkili iletişim aracı olarak ele alınabilecek olan bilgisayar ve internet yapısı da imkanlar faydalanılan arasında değerlendirilebilecek olan varlıklardır. Bu nedenle postmodern dini hareketlere mensup olan bireyler bu yapıları da fazlasıyla kullanmaktadırlar. Bu da kendi içinde neredeyse bütün dini grupların veya dini akımların interneti yoğun şekilde kullanması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu kullanımda zamanın gerekliliklerine adaptasyon hususu söz konusu olmakla beraber belirtilen dini oluşumların ait oldukları fikir yapısını daha fazla insana daha kısa zamanda ulaştırabilme açısından da internet imkânlarını kullandıklarını söylemek mümkündür. Bu da postmodern dönem içinde din olgusunun elektronik bir yapı kazanması gerçeğini gözler önüne sermektedir ve yine bu husus din olgusunun her dönemde birey ve toplum hayatına dahil olacağını diğer bir ifadeyle bu yapılardan koparılamayacağını ortaya koyması açısından önemlidir (Kirman, 2011, 101 - 102).

1.3. Popüler Kültür ve Din İlişkisi

Yakın bir dönemde başlayan değişim ve gelişimler ile birlikte teknolojinin hızlı bir gelişme göstermesi beraberinde kitle iletişim araçlarının da yaygınlaşması ve gelişmesini getirmiştir. Bu gelişmeler insanlar açısından iletişim anlamında kolaylık sağlamakla beraber bunun getirisi olarak kültürlerarası alışverişin de daha kolay bir hale gelmesini sağlamıştır. Kültürel etkileşimin kolaylaşması kültür aktarımını da kolaylaştırmış ve kültür bu noktada çeşitli yapılara dönüşmüştür. Dönüşüm ve değişimlerle birlikte pek çok insan tarafından kabul edilen ancak tam anlamda belirli bir kalıba oturtulamayan kültürel yapılar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda popüler kültürü bir toplum içinde geniş bir kitle tarafından paylaşılan inançlar, pratikler veya bunların örgütlendiği nesnelere olarak tanımlamak mümkündür (Mutlu, 2001, 27).

Normal kültürel yapıya göre daha kolay yayılım gösteren daha fazla insana hitap eden popüler kültür yapısı yenilikçi veya üretkenlik yerine daha önce denenmiş başarılı olduğu görülmüş belirli kalıplara uygulanabilen ve belirli kitleleri belirlenmiş zaman dilimleri açısından çekici gelen ürünleri sunar. Bu yapısı nedeniyle popüler kültür ve bu kültüre ait ürünler insanları içinde buldukları anın tadını çıkarma kalcılıktan ziyade geçici olayları ilgi duyma ve tüketim konusunda herhangi bir sınırlama davranışlarını öğütlemektedir (Ercins, 2009, 492).

Din konusunda yapılan araştırmalar göstermektedir ki, toplum içinde tabakalar arasında farklı dindarlık yapıları söz konusudur. Ancak genel kabul açısından aynı toplum içinde kırsal kesim veya şehir yaşamına adapte olmuş bireylerin daha çok taşra yapısına has olan yapıları kabullendiği ve bu inanış şeklinin zaman içinde popülerleştiği söylenmektedir. Bu popülerlik hususu evrensel kabul gören dinlere dair inanışların bir araya gelmesi, kaynaşması ve yeni bir yapı ortaya çıkması sonucunu doğurmaktadır ki bu sonuç popüler din veya popüler dindarlık olarak adlandırılan yapıyı ortaya çıkarmaktadır (Arslan, 2008: 10-13).

Dünya geneline yayılan ve dini yapıları içinde kendine yer edinen popüler dindarlık kavramı Türk toplumu açısından ele alındığı zaman, Türk toplumunun genel anlamda kabullendi inanış şekli olan İslam dini içinde yapı olarak benzer bir durumda olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim İslam dini pek çok toplumsal yapıyı herhangi bir ayrıma tabi tutmadan bünyesinde toplayan ve bunları belirli bir mantıksal yapı içerisinde bir araya getiren bir dini sistemdir. Türk toplumu için de görülen popüler dindarlık şekli toplumsal anlamda değerlendirildiği zaman, kitabi dindarlık olarak değerlendirilen yapıya göre çok daha fazla insan tarafından kabul edilen bir din anlayışı olarak görülmektedir. Bu doğrultuda Türk toplumu içindeki popüler dindarlık yapısının İslam dininin resmi kurallarını reddetmeden ve yol olarak Müslüman alimlerin belirttikleri noktaları eleştirmeden ancak tüm bu bağlı görünen hususlara rağmen kitabı olan dinden bağımsız bir şekilde varlığını sürdüren bir din olarak karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2004, 62).

Birey ve toplum yaşamının hemen hemen her alanında görülebilen popüler din olgusu, hayatının belirli dönemlerinde net bir şekilde gözlenebilmektedir. Bu dönemlere evlilik, doğum, ölüm gibi önemli zaman dilimlerini örnek göstermek mümkündür. Toplumsal yapılar içinde ise popüler din algısı ile ilk göz önüne çıkan yapılar, cemaat veya tarikat olarak belirtilen yapılardır. Bunlar popüler din olarak benimsenen yapıların ortaya çıkışı noktasında da oldukça etkili olan unsurlardır. Belirtilen bu dini yapılar içinde her cemaatin veya tarikatın kendine has zikir ayinleri müzik aletleri dini söylemleri olduğunu görmek ile birlikte dine dair yine kendilerine has uygulamaları olduğunu da görmek mümkündür (Arslan, 2004, 65-66).

Popüler kültürün ortaya çıkması her ne kadar cemaat veya tarikat yapılarını temel göstererek belirtilmiş olsa da, bu yapının toplum içinde yaygınlaşması hususunda en etkili unsurlar iletişim araçlarıdır. Özellikle sinema veya televizyon yoluyla dini kuralları uygulamaya çalışan bireylerin aynı zamanda normal yaşamlarını sürdürmeleri veya bu yaşamlarında normalin dışında olaylar yaşarken dini de yaşamaya çalışmaları deformasyona neden olması yönünden sakıncalıdır. Bu husus dinin farklı yapılara

entegrasyonunu göstermekle birlikte bunu topluma aktarıp popüler bir din olgusu oluşturmanın genel manadaki en büyük aktörüdür (Yenen, 2012, 430-431).

2. Sonuç

Dini metinlerde veya kutsal kitaplarda yer alan bilgilerden hareketle ilk insandan günümüze kadar bilinen insanlık tarihinin her aşamasında din olgusunun var olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle, insanın toplumsal varlığı ile yaşıt olan din unsuru, insan hayatının her alanına nüfuz etmiş ve bilinçli veya bilinçsiz olarak insan hareketlerini etkilemiştir. Toplumlar da din olgusundan etkilenmiş ve pek çok toplum din ile birlikte kültürel ve sosyal pek çok alışkanlığında değişikliğe gitmiştir.

Din - insan ilişkisi içinde yalnızca dinin insanı etkilediğini söylemek mümkün değildir. Nitekim zaman içinde geleneğin yanı sıra insanların bireysel yaklaşımları da dini yapıları etkilemiş ve din yapısı üzerinde çeşitli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler günümüzde en basit tanımıyla halk dindarlığı, popüler din vb. isimler almaktadır. Tüm bu tanımlamalar özünde, teolojik derinlikten uzak dini pratiklerin alanını tarif etmektedir.

İnsanın din üzerindeki etkisi öncelikli olarak dini yorumlayan ve halk tarafından itibar gören görüşlerle ortaya çıkmıştır denilebilir. Dini konularda bilgisi olduğu düşünülen birtakım insanların dine dair yorumları ve bununla halkı yönlendirmeleri insanın dine ilk müdahalelerine oluşturur. Bu müdahale hususu değişen ve gelişen zaman içinde çeşitli yapılar içine entegre edilerek daha üst bir boyuta taşınmış ve gelişen iletişim teknolojileri ile birlikte daha fazla insana ulaşma imkânı bulan insanlar kendi düşüncelerini veya dini yapılarını daha geniş kitlelere ulaştırma imkânına kavuşmuşlardır.

Bu imkân hususu, insanlığın geçirdiği çeşitli evrelerle farklı boyutlara taşınmış veya farklı yaklaşımlara maruz kalmıştır. Geleneksel, modern ve postmodern olarak üçe ayrabileceğimiz bu evrelerden;

- Geleneksel evrede din olgusu insan hayatı açısından temel belirleyici olarak görülmüştür.
- Modern evrede din olgusu insanlar açısından bir kısıtlayıcı olarak değerlendirilmiş, gelişmeyi engelleyici bir varlık olarak toplum dışına itilmeye çalışılmıştır.
- Postmodern evrede ise Batı toplumları din ile mesafeli bir yaklaşım sergilemeye başlarken dinin görünen yüzü olan kilise yapısının koyduğu yasaklar ise toplumun gündeminde yer almamaya başlamıştır. Ancak yine aynı toplum, insanların dini ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olanakları sağlamaya da devam etmektedir.

Bu evreler ve postmoderniteye dayalı yaklaşımlar, modern dünyada modernite ile kapsam dışında tutulan din olgusunun postmodernite ekseninde insan yaşamına dahil olması imkânını doğurur. Bu yaklaşım şekli dini yönüyle ön plana çıkan yapıların modernite ile dışarıda tutulan din olgusunu postmodernite sayesinde yeniden güncel hayata dahil etmelerinde rasyonel bakış açılarının keşfine de olanak sağlamıştır. Modernite veya postmodernite olarak değerlendirilen entellektüel yaklaşımların ve bunların dini ele alış şekillerinin dünya açısından genellemeye tabi tutulması doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Nitekim postmodern ve modern görüşün organize olduğu tarihsel ve sosyo-ekonomik kökenleri incelendiğinde karşı karşıya kalacağımız sonuç, bu çalışmada konusu olan her iki görüşünde aslında Batı toplumunun kendi toplumsal, iktisadi ve tarihsel kurgusu içerisinde yine kendine özgü olarak varedtiği zihinsel ürünler olduğu yönündedir. Diğer bir ifadeyle bunların Doğu toplumları veya Asyatik toplumlarla bağdaştırmak pek de mümkün görülmesi de, bütünüyle de bu değişim alanlarının diğer toplumlara yansımalarının olmadığından bahsedemeyiz. Bu konuda Türk modernliği olarak ele alınabilecek olan yapı dikkat çekicidir. Türk modernleşmesi, Türk toplumunda din konusunda modern bakış açılarıyla yeni bir tasavvur ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak Türk Modernleşmesi için, batılı anlamda dinin temel tezahürleri ve pratikleri üzerine gelişkin ve kapsayıcı bir reform hareketi tanımlaması yapılamaz. Türk Modern hareketinin daha çok dini hayatın rasyonalizasyonu bağlamında kısıtlı bazı etkiler oluşturmuştur. Bu durum, zihinsel açıdan gelenekçi evrede olan Türk toplumunda oldukça tepkiyle karşılanmış (ezanın Türkçeleştirilmesi, medeni kanun-kadın erkek miras eşitliği vb.) uzun yıllar toplumsal itirazlara neden olmuştur. Bununla birlikte iki toplumsal yapı arasındaki postmoderniteye dayalı diğer fark oluşturan unsurlara da dikkat çekilmesinde yarar vardır. Nitekim postmodernite batı toplumlarında, modernite ve tradisyon arasındaki büyük entellektüel hesaplaşmanın sonucu olarak ortaya çıkmasına rağmen Türk modernleşmesinin 100 yıllık deneyimi aynı tartışma alanında Batı ile aynı sonucu doğurmamaktadır.

Postmodernitenin dini yapı üzerindeki diğer bir etkisi ise bu düşüncenin yapısında bulunan eklektik olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu özellik sayesinde din olgusu ve dini yaşama ayak uydurma olarak nitelendirilen dindarlık yapısı yeni görünümlemler ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Genel anlamda dikkat edildiğinde bireysel yaşamın veya bireysel tarzların ön plana çıktığı bu dindarlık şekillerinde bireyler hem

çağın gereklerine ayak uydurup imkânlarından faydalanırken hem de dini hassasiyetlerine dikkat etmektedirler. Bu husus ise modernite ile birlikte insan hayatından çıkarılmaya çalışılan dini yapının postmodern düşünce ile birlikte şekil değiştirerek yeniden insan hayatına dahil olması anlamına gelmektedir.

Her üç evre arasında ontolojik açıdan derin bir perspektif farklılığı bulunmaktadır. Kuşkusuz, modernitenin öngördüğü toplumsal değişim, bir dogma olarak sorgusuz kabul edilemez, ayrıca tek yönlü rasyonel hareketi ifade ettiği görüşü günümüzde son derece tartışmalı hale gelmiştir.

Postmodernitenin dini yapı üzerindeki diğer etkileri ise gelişen iletişim teknolojileri ile birlikte ele alınabilir. Bu yapılar içinde dini oluşumların meydana gelmesi veya mevcut oluşumların dijital sistemde kendilerine yer edinmeleri dinin dijital bir hale gelmesinin somut örneklerindedir.

Konu din açısından ele alındığı zaman modernite ile birlikte insan hayatının veya toplum hayatının dışına itilmeye çalışılan din unsurunun postmodernite ile birlikte topluma geri entegre edilmeye çalışılması önemli bir boyut olarak değerlendirilebilir.

Ancak genel yapı olarak ele alındığında postmodernite, modernizmin açtığı insani yaralara karşı bir itiraz hali olarak görülmelidir. Dini topluluklara yönelik sırf inanç yanında akıl önermesi de içeren postmodernite aynı zamanda insanlığın tolerans evresidir.

KAYNAKÇA

- Adams, D. J (1999). *Postmodernizmin Teolojik Anlamı*. Çev. T. Yeşilyurt, Fırat Üniversitesi. İFD, S. 4.
- Akay, A (2002). *Postmodern Görüntü*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Aktay, Y., Köktaş E (2007). *Postmodern Dünyada Din: Bir Anlatı mı, Tanrı'nın İntikamı mı? Din Sosyolojisi*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Arslan, M (2004). *Türk Popüler Dindarlığı*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Arslan, M (2008). Popüler Dini Yönelimlerin İncelenmesinde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15).
- Arslan, M (2011). *Paranormalizm ve Din*. İstanbul: Bilsam Yayınları.
- Atay, T (2012). *Din Hayattan Çıkar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bell, D (2006). *Kutsalın Dönüşü*. Laik Ama Kutsal, Der.: A. Köse, İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Bilici, M (2013). *İslam'ın Bronzlaşan Yüzü: Caprice Hotel Örnek Olayı*. İslamın Yeni Kamusal Yüzleri, Ed.: N. Göle, İstanbul: Metis Yayınları.
- Cevizci, A (2002). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Demirezen, İ (2010). Tüketim Toplumunun Oluşumu ve Din ile Etkileşimi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (3).
- Ercins, G (2009). Türkiye'de Popüler Kültür Görünümleri ve Gençliğe Yansımaları. *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Gazo, E. W (1992). Postmodernizmin Aydınlanmayı Eleştirisi. Çev.: Ş. Deniz, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 6 (1).
- Günay, Ü (2006). *Dindarlığın Sosyolojisi, Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, (Ed.) Ü. Günay-C. Çelik, Adana: Karahan Kitabevi,
- Kılıç, R (2004). Dini Çoğulculuk mu, Dinde Çoğulculuk mu?. *Dini Araştırmalar*, 7 (19).
- Kirman, M. A (1999). Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları. *Dini Araştırmalar*, 2 (4).
- Kirman, M. A., BALOĞLU, B (2012). New Forms of Religiosity Within Secularization Process in Modern Turkey. *World Journal of Islamic History and Civilization*, 2 (3).
- Köse, A (2002). Sekülerden Kutsala Yolculuk. *Sekülerizm Sorgulanıyor*, Der. A. Köse, İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Köylü, M (2003). Çağdaş Bir Din Eğitimi Teorisi Olarak Çoğulcu Din Eğitimi Modeli: Batı Örneği. *Dini Araştırmalar*, 6 (17).
- Lyon, D (2000). *Jesus in Disneyland: Religion in Postmodern Times*, Polity Press.
- Lyotard, J. F (2013). *Postmodern Durum*. Çev.: İ. Birkan, Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Mutlu, E (2001). Popüler Kültürü Eleştirmek. *Doğu Batı*, 4 (15).
- Perşembe, E (2002). Modernlik Gerçeğinden Postmodernlik Söylemine Din Sorunu. *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler*, 6 (13).
- Rosenau, P. M (1998). *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*. Çev.: T. Birkan, Ankara: Ark Yayınları.
- Sarıbay, A. Y (1994). *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekin, M (2000). İslam'ın Postmodern İmkânı. *Selçuk Üniversitesi İFD*, S. 10.
- Touraine, A (2002). *Modernliğin Eleştirisi*. Çev.: H. Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tüzer, A (2009). *Din ve Rasyonalite*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Yenen, İ (2012). Medya ve Din. *Din Sosyolojisi El Kitabı*, (Ed.) N. Akyüz, İ. Çapcıoğlu, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Zekâ, N (1994). Yolları Çatalanan Bahçe, Aynalı Gökdelenler, Dil Oyunları ve Robespierre. *Postmodernizm*, Der.: N. Zekâ, İstanbul: Kıyı Yayınları.